

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 331.101.262:334.734:631.115.8:304.2:005.33

МОЛНАР О. С.
КОЗИК Ю. Я.
ЯНІЧКО П. А.

Соціально–економічні чинники формування трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств

Предметом дослідження є соціально–економічні чинники формування трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств.

Метою дослідження є дослідити вплив соціально–економічних чинників на формування трудового потенціалу аграрних підприємств.

Методи дослідження. У роботі використані діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, порівняльний метод, метод узагальнення даних.

Результати роботи. У статті наведені соціально–економічні проблеми розвитку українського села та сільських територій. Визначені найважливіші соціально–економічні чинники формування та розвитку трудового потенціалу аграрних підприємств. Розглянуто залежність трудозабезпеченості сільськогосподарських підприємств України від рівня середньомісячної заробітної плати.

Висновки. До найважливіших соціально–економічних чинників формування та розвитку трудового потенціалу аграрних підприємств належать: рівень матеріального добробуту жителів села, житлово–побутові умови сільського населення, стан його здоров'я та рівень працездатності, розвиток культури, освіти та спорту на селі, рівень торговельного та побутового обслуговування селян. Найбільш тісний зв'язок трудозабезпеченості сільськогосподарських підприємств виявлено в розвитку соціальної інфраструктури, як забезпеченість сільських населених пунктів фельдшерсько–акушерськими пунктами, дитячими дошкільними та клубними закладами. На формування трудового потенціалу аграрного сектора економіки істотно впливають рівень сукупних доходів сільських домогосподарств, рівень забезпечення сільських населених пунктів загальноосвітніми школами, питома вага сільського населення у складі наявного населення області. Забезпеченість населених пунктів загальноосвітніми закладами є важливою передумовою відтворення трудового потенціалу аграрного сектора у довгостроковій перспективі.

Ключові слова: підприємство, ринок, трудовий потенціал, конкурентоспроможність, фінанси, інновації, інформація, соціальна сфера, ефективність, аграрний сектор.

Socio-economic factors of the formation of the labor potential of agricultural enterprises

The subject of the study is socio-economic factors of formation of the labor potential of agricultural enterprises.

The purpose of the study is to investigate the influence of socio-economic factors on the formation of the labor potential of agrarian enterprises.

Research methods. The work uses the dialectical method of scientific knowledge, the method of analysis and synthesis, the comparative method, and the method of summarizing data.

Work results. The paper presents socio-economic problems of the development of Ukrainian villages and rural areas. The most important socio-economic factors of the formation and development of the labor potential of agrarian enterprises are determined. The dependence of employment of agricultural enterprises of Ukraine on the level of the average monthly wage is considered.

Conclusions. The most important socio-economic factors in the formation and development of the labor potential of agrarian enterprises include: the level of material well-being of the villagers, the living conditions of the rural population, the state of their health and the level of working capacity, the development of culture, education and sports in the village, the level of trade and household service to the peasants. The closest connection to the employment of agricultural enterprises is found in the development of social infrastructure, such as the provision of rural settlements with paramedics and midwives, children's preschools and club facilities. The level of aggregate income of rural households, the level of provision of secondary schools in rural settlements, and the specific weight of the rural population in the composition of the existing population of the region is significantly influenced on the formation of the labor potential of the agrarian sector of the economy. Providing settlements with general educational institutions is an important prerequisite for the reproduction of the labor potential of the agricultural sector in the long term.

Keywords: enterprise, market, labor potential, competitiveness, finance, innovations, information, social sphere, efficiency, agricultural sector.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку суспільства, який характеризується кризовими явищами в економіці, соціальними суперечностями, вимагає уваги до формування й ефективного використання трудового потенціалу, особливо у сільському господарстві. Формування трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств нерозривно пов'язане з демографічною ситуацією на селі. Демографічні процеси в цілому по Україні оцінюються фахівцями як демографічна криза. Ринкові умови господарювання потребують формування трудового потенціалу сільськогосподарських товаровиробників через ринок аграрної праці із врахуванням конкуренції та конкурентоспроможності потенційних працівників і роботодавців. При цьому зростає актуальність подальшого дослідження проблем визначення ефективності праці та факторів їх підвищення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Дослідженню тенденцій розвитку демографічної ситуації і її впливу на формування трудового потенціалу аграрного сектора економіки присвячені наукові праці Я.Б. Базилюка, В.Л. Валентинова, С.О. Гудзинського, М.І. Долішнього, Е.М. Лібанової, Б.М. Махсми, Л.С. Ноджак, І.В. Прокопи, В.Д. Ярового та ін. Однак, в теорії використання трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств є ряд невирішених питань, пов'язаних із дослідженням соціально-економічних чинників формування трудового потенціалу сільськогосподарських підприємства, які потребують подальшого дослідження.

Мета статті – дослідити вплив соціально-економічних чинників на формування трудового потенціалу аграрних підприємств.

Виклад основного матеріалу. Розвиток економіки України за ринкових умов і досвід сіль-

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

ського розвитку у країнах Західної та Центральної Європи свідчать про те, що держава [13] та комунальні структури самі, без потужного товарного виробництва підприємств територіальних громад і без законодавчого регулювання не здатні забезпечити належне розв'язання численних проблем сільських територій. Вчений В.Л. Валентинов стверджує, що таке співробітництво передбачає мобілізацію локальних ресурсів, включаючи фінансові, матеріально-технічні засоби й ресурси сільськогосподарських підприємств та осіб, які проживають на даних сільських територіях [2]. Академік УААН П.Т. Саблук як одну з головних проблем назвав створення можливостей на селі для отримання працівниками сільського господарства заробітної плати на рівні не нижчому середнього у галузях народного господарства і запропонував використовувати кошти державного та місцевого бюджетів на соціальне облаштування сільських територій, на цільове фінансування конкретних заходів [11].

Найгостріші проблеми села – відсутність мотивації до праці, безробіття, бідність та трудова міграція, занепад соціальної інфраструктури, поглиблення демографічної кризи та відмирання сіл.

До найважливіших соціально-економічних чинників формування та розвитку трудового потенціалу аграрних підприємств належать: рівень матеріального добробуту жителів села, який залежить насамперед від рівня заробітної плати, пенсій, стипендій, доходів від власності на землю та майно, державної соціальної допомоги найменш захищеним верствам населення; житлово-побутові умови сільського населення, які визначаються наявністю та станом житлового фонду, рівнем газо-, водо-, теплопостачання, розвитку каналізаційних мереж; стан здоров'я сільського населення та рівень його працездатності, який формується відповідним рівнем медичної допомоги, забезпеченістю сільських поселень фельдшерсько-акушерськими пунктами й іншими закладами охорони здоров'я; розвиток культури, освіти та спорту на селі, який залежить від забезпеченості сільських населених пунктів загальноосвітніми школами, бібліотеками, клубними закладами, спортивними майданчиками; рівень торговельного та побутового обслуговування селян, який визначається забезпеченістю населених пунктів закладами роздрібною торгівлі, будинками побуту, лазнями та ін.

Рівень заробітної плати працівників сільськогосподарських підприємств у період проведення аграрної реформи в Україні, згідно таблиці 1, був найнижчим у регіонах з найвищою питомою вагою сільського населення, а тому можна стверджувати, що пропозиція робочої сили значно перевищувала попит на неї, що у свою чергу зумовило і найвищий рівень безробіття серед сільського населення у цих регіонах. Зворотна закономірність досить чітко простежується у зміні питомої ваги сільського населення у міру зростання середньомісячної заробітної плати. Це можна пояснити перш за все тим, що зниження питомої ваги сільського населення супроводжується посиленням конкуренції між сільськогосподарськими підприємствами та підприємствами й організаціями інших галузей економіки у залученні трудових ресурсів. Оскільки рівень заробітної плати у сільському господарстві є найнижчим серед інших галузей економіки, то у регіонах з високою питомою вагою міського населення сільськогосподарські товаровиробники з метою збереження трудового потенціалу у конкурентній боротьбі з іншими галузями змушені сплачувати більш високу заробітну плату.

Найнижчий рівень безробіття у регіонах з найвищою заробітною платою найманих працівників сільського господарства також пояснюється найнижчою питомою вагою сільського населення у цих регіонах. Працевлаштування економічно активної частини сільського населення у цих регіонах відбувається переважно за межами сільського господарства – в інших галузях національної економіки і насамперед у містах.

Формування трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств тісно пов'язане з рівнем побутових умов проживання сільського населення. Наявність більш сприятливих умов може бути додатковим стимулом до праці у галузі.

При відсутності центрального опалення сільських квартир проблема обігріву сільських помешкань найбільш успішно та прогресивно вирішується за умови забезпечення квартир природним газом. У регіонах з найвищою питомою вагою сільських помешкань з централізованим газопостачанням сформувався і найбільш високий рівень трудозабезпеченості сільськогосподарських підприємств. У цих же господарствах і найбільш високий рівень оплати праці найманих працівників.

Таблиця 1. Залежність трудозабезпеченості сільськогосподарських підприємств України від рівня середньомісячної заробітної плати у період проведення аграрної реформи*

Групи сільгосппідприємств обласей України за рівнем середньомісячної оплати праці, грн.	Середньо-місячна оплата праці по групі, грн.	Кількість працівників сільгосппідприємств на 100 га с.-г. угідь, чол.	Рівень безробіття сільського населення, %	Питома вага сільського населення, %
2006 р.				
До 433	395,57	5,6	8,2	49,3
434–510	470,01	4,5	5,6	39,8
511–587	554,42	3,3	5,7	37,9
588–664	635,67	3,5	6,3	27,1
665 і вище	715,75	4,2	3,5	17,0
В середньому	553,00	4,1	6,7	32,4
2007 р.				
До 529	501,92	5,1	7,6	48,2
530–649	592,52	3,6	5,9	41,9
650–769	708,98	3,7	5,5	37,9
770–889	825,95	2,9	5,1	21,3
890 і вище	941,38	4,7	2,9	17,1
В середньому	733,00	3,7	5,8	32,0

* складено авторами за даними Держстату України

Не менш важливим чинником формування трудового потенціалу аграрних підприємств є стан здоров'я сільських мешканців, можливість невідкладного одержання медичної допомоги.

Формування трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств залежать від рівня забезпечення сільських населених пунктів дитячими дошкільними закладами.

Рівень освіти сільського населення є важливим фактором формування висококонкурентного трудового потенціалу аграрного сектора економіки. Забезпеченість загальноосвітніми закладами є важливим фактором не тільки формування трудового потенціалу аграрних підприємств у короткостроковому періоді, але й важливою передумовою його відтворення у довгостроковій перспективі.

Висновки

До найважливіших соціально-економічних чинників формування та розвитку трудового потенціалу аграрних підприємств належать: рівень матеріального добробуту жителів села, житлово-побутові умови сільського населення, стан його здоров'я та рівень працевдатності, розвиток культури, освіти та спорту на селі, рівень торговельного та побутового обслуговування селян. Найбільш тісний зв'язок трудозабезпеченості сільськогосподарських підприємств виявлено в

розвитку соціальної інфраструктури, як забезпеченість сільських населених пунктів фельдшерсько-акушерськими пунктами, дитячими дошкільними та клубними закладами. На формування трудового потенціалу аграрного сектора економіки істотно впливають рівень сукупних доходів сільських домогосподарств, рівень забезпечення сільських населених пунктів загальноосвітніми школами, питома вага сільського населення у складі наявного населення області. Забезпеченість населених пунктів загальноосвітніми закладами є важливою передумовою відтворення трудового потенціалу аграрного сектора у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел

- 1.Важинський Ф. А., Колодійчук А. В. Маркетингові дослідження в системі управління конкурентоспроможністю підприємств. Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. 2009. Вип. 19 (1). С. 125–130.
- 2.Валентинов В. Л. Організаційна легітимність як фактор сільського розвитку. Економіка АПК. 2005. № 10. С. 126–130.
- 3.Гаврилко П. П., Колодійчук А. В., Черторижський В. М. Фактори інноваційного розвитку промисловості. Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. 2011. Вип. 21 (11). С. 201–205.
- 4.Гаврилко П. П., Лалакулич М. Ю., Колодійчук А. В. Основні фактори виникнення кризових явищ на про-

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

мислових підприємствах. Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.–техн. праць. 2012. Вип. 22 (4). С. 158–164.

5. Колодійчук А. В., Гуштан Т. В., Молнар О. С., Василюха Н. В., Чобаль Л. Ю. Міжнародні перевезення в міжнародній економіці: підручник. Львів: Вид–во ННВК «АТБ», 2021. 189 с.

6. Колодійчук А. В. Інформація як фактор інноваційного розвитку економіки. Формування ринкових відносин в Україні. 2012. №5/1 (132). С. 58–62.

7. Колодійчук А. В., Пісний В. М. Особливості функціонування машинобудівних підприємств на сучасному етапі розвитку економіки України. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (13). С. 172–178.

8. Колодійчук А. В., Пісний В. М., Семчук Ж. В. Сутність інновацій, структура та основні етапи інноваційного процесу. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (9). С. 191–196.

9. Колодійчук А. В., Молнар О. С., Домище–Медяник А. М., Смочко В. Ю., Ценклер Н. І. Міжнародний стратегічний менеджмент: підручник. Львів: Вид–во ННВК «АТБ», 2022. 184 с.

10. Махсма Б. М. Економіка праці та соціально–трудові відносини: [навч. посібник]. Київ: Атіка, 2005. 304 с.

11. Саблук П. Т. Розвиток сільських територій в контексті забезпечення економічної стабільності держави. Соціально–економічні проблеми розвитку українського села і сільських територій: матеріали Сьомих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів–аграрників (Київ, 9–10 листопада 2005 р.). К., 2005. С. 4–48.

12. Сопільник Л. І., Колодійчук А. В. Управління конкурентоспроможністю машинобудівних підприємств на сучасному етапі розвитку економіки України. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (10). С. 222–227.

13. IDARA. Identification of the critical socio–economic problems facing rural CEEC – and policy proposals. IDARA Working Paper. 2002.

References

1. Vazhynskyy, F. A., & Kolodiychuk, A. V. (2009). Marketynhovi doslidzhennya v systemi upravlinnya konkurentospromozhnisty pidpryyemstv [Marketing research in the system of competitiveness management of enterprises]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (1) (pp. 125–130). [in Ukrainian].

2. Valentynov, V. L. (2005). Orhanizatsiyna lehitymnist' yak faktor sil's'koho rozvytku [Organizational legitimacy as a factor in rural development]. *Ekonomika APK – Economy of agro–industrial complex*, 10, 126–130. [in Ukrainian].

3. Havrylko, P. P., Kolodiychuk, A. V., & Chertoryzhskyy, V. M. (2011). Faktory innovatsiynoho rozvytku promyslovosti [Factors of innovation development of industry]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 21 (11) (pp. 201–205). [in Ukrainian].

4. Havrylko, P. P., Lalakulych, M. Yu., & Kolodiychuk, A. V. (2012). Osnovni factory vynyknennya kryzovykh yavlyshch na promyslovykh pidpryyemstvakh [The main factors of emergence of crisis phenomena in industrial enterprises]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 22 (4) (pp. 158–164). [in Ukrainian].

5. Kolodiychuk, A. V., Hushtan, T. V., Molnar, O. S., Vasylykha, N. V., & Chobal, L. Yu. (2021). *Mizhnarodni perevezennya v mizhnarodniy ekonomitsi* [International transportation in the international economy]: Textbook. Lviv: ATB Publishing [in Ukrainian].

6. Kolodiychuk, A. V. (2012). Informatsiya yak faktor innovatsiynoho rozvytku ekonomiky [Information as a factor of innovation development of the economy]. In *Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukrayini* [Formation of market relations in Ukraine]: Vol. 5/1 (132) (pp. 58–62). [in Ukrainian].

7. Kolodiychuk, A. V., & Pisnyy, V. M. (2009). Osoblyvosti funktsionuvannya mashynobudivnykh pidpryyemstv na suchasnomu etapi rozvytku ekonomiky Ukrayiny [Features of functioning of machine–building enterprises at the current stage of development of the economy of Ukraine]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (13) (pp. 172–178). [in Ukrainian].

8. Kolodiychuk, A. V., Pisnyy, V. M., & Semchuk, Zh. V. (2009). Sutnist' innovatsiy, struktura ta osnovni etapy innovatsiynoho protsesu [The essence of innovation, the structure and the main stages of the innovation process]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (9) (pp. 191–196). [in Ukrainian].

9. Kolodiychuk, A. V., Molnar, O. S., Domishche–Medyanyk, A. M., Smochko, V. Yu., & Zenkler, N. I. (2022). *Mizhnarodnyy stratehichnyy menedzhment* [International strategic management]: Textbook. Lviv: ATB Publishing. [in Ukrainian].

10. Makhsmay, B. M. (2005). *Ekonomika pratsi ta sotsial'no–trudovi vidnosyny* [Labor economics and social and labor relations]: Manual. Kyiv: Atika. [in Ukrainian].

11. Sabluk, P. T. (2005). Rozvytok sil's'kykh terytoriy v konteksti zabezpechennya ekonomichnoyi stabil'nosti derzhavy [Development of rural areas in the context of ensuring the economic stability of the state]. In *Sotsial'no–*

ekonomichni problemy rozvytku ukrayins'koho sela i sil's'kykh terytoriy [Socio-economic problems of the development of Ukrainian villages and rural areas]: Materials of the Seventh Annual Meeting of the All-Ukrainian Congress of Agrarian Economists (Kyiv, November 9–10, 2005) (pp. 4–48). Kyiv. [in Ukrainian].

12. Sopilnyk, L. I., & Kolodiychuk, A. V. (2009). Upravlinnya konkurentospromozhnisty mashynobudivnykh pidpryyemstv na suchasnomu etapi rozvytku ekonomiky Ukrainy [Management of competitiveness of machine-building enterprises at the present stage of development of Ukrainian economy]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrainy [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (10) (pp. 222–227). [in Ukrainian].

13. IDARA (2002). Identification of the critical socio-economic problems facing rural CEEC – and policy proposals. IDARA Working Paper.

Дані про авторів

Молнар Олександр Сергійович,

к.е.н., доцент, завідувач кафедри економічної теорії, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Козик Юрій Ярославович,

магістр, економічний факультет, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Янічко Павло Андрійович,

магістр, економічний факультет, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Data about authors

Oleksandr Molnar,

Ph.D. of Economics, Associate Professor, Head of the Department of Economic Theory, Uzhhorod National University
e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Yuriy Kozyk,

Master's degree, Faculty of Economics, Uzhhorod National University
e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Pavlo Yanichko,

Master's degree, Faculty of Economics, Uzhhorod National University
e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua